

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA

(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

I 18 Vol. 58 Pg. 3000-3054

SAAKNOMMER: CC 482/85

DELMAS

1986-04-08

DIE STAAT teen:

PATRICK MABUYA BALEKA EN 21

ANDER

VOOR:

SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST EN

ASSESSORE: MNR. W.F. KRUGEL

PROF. W.A. JOUBERT

NAMENS DIE STAAT:

ADV. P.B. JACOBS

ADV. P. FICK

ADV. W. HANEKOM

58

NAMENS DIE VERDEDIGING:

ADV. A. CHASKALSON

ADV. G. BIZOS

ADV. K. TIP

ADV. Z.M. YACOOB

ADV. G.J. MARCUS

TOLK:

MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE:

(SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT:

AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS:

LUBBE OPNAMES

VOLUME 58

(Bladsye 3000 - 3054)

HOF HERVAT OF 8 APRIL 1986.

COURT : Mr Bizos, are all the accused here?

MR BIZOS : Except for accused no. 22.

COURT : I seem to recall that at some stage a document was handed in by Mr Tip which was not signed I think by accused no. 8 who was in the hospital at the time. I think I will hand it back to you at some stage and you can have that done.

MR BIZOS : Yes, Mr Tip is in the immediate vicinity.

COURT : He can obtain that document from my registrar. Furthermore I would like to announce that as I have to hear an (10) application for leave to appeal this afternoon in the Supreme Court of Pretoria, the Court will not sit this afternoon and we will adjourn at 12h45.

NICOLAAS PRINSLOO LOUW, v.o.e.

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. BIZOS (vervolg) : Mnr. Louw, in u hoofgetuienis het u melding gemaak van BEWYSSTUK AAT(12). Dit is die dokument wat die verskillende punte het wat sou gebeur het by die vergadering van 5 September. Kan u onthou? -- 5 September? Ek het nie 'n vergadering van 5 September nie. Kan ek net verneem watter vergadering word gemeld? (20)

HOF : Dit gaan om die notule wat hier ingehandig is by die Hof waarop u aantekeninge gemaak het van wie teenwoordig was. Dit het as opskrif "Meeting between the town clerk and the delegation from about 500 residents from Sharpeville on Wednesday, 5 September to discuss the rent issue." -- O nee, nou kom ek by. Baie dankie.

MNR. BIZOS : Het u nog 'n afskrif voor u? -- Ek het nie een voor my nie. Ek dink daar is 20 punte. Ek onthou dit baie goed.

Kan u vir ons sê presies wanneer u die dokument opge- (30) stel het? -- Hierdie dokument het ek opgestel die aand na 5

... / September

September. Ons het die vergadering in die loop van die dag gehad.

Het u notas gehad? -- Ek het notas gehad. Ek het notas geneem.

Het u die notas wat u gehad het gebruik om die dokument op te stel? -- Ek het dit so gebruik.

Dieselfde dag? -- Ja.

Ek wil u geheue verfris in verband met die gebeurtenis. Eerstens, u beskryf dit as "Meeting between town clerk and a delegation from plus-minus 500 residents from Sharpeville (10) on Wednesday, 5 September 1984 to discuss the rent issue." Is dit die korrekte beskrywing van daardie gebeurtenis? -- Dit is waaroor dit gegaan het.

Is dit 'n korrekte beskrywing van die gebeurtenis? -- "Toe discuss the rent issue." Dit is heeltemal korrek.

Ek wil aan u stel dat dit nie die rede was nie, maar dat daar 'n aantal mense, 'n baie groter groep as die 500 was wat u daar beskryf, saamgekom het in Sharpeville. Dit was ongeveer 2,000 mense. -- Ek het hulle nie getel nie. Ek het hulle so op 'n afstand gesien omtrent 'n kilometer van die (20) mense af. Volgens my waarneming het ek geskat plus-minus 500. Dit kon dalk 'n bietjie meer gewees het, maar ek weet nie hoe lyk 2,000 mense bymekaar nie.

Die persoon wat daar in beheer was, as ons dit so kan beskryf, was 'n senior polisie-offisier? -- Dit is kolonel Viljoen.

En hy het probeer om die groot aantal mense te oortuig om op 'n vreedsame manier op te tree. Kan u dit onthou? -- Ek is daarvan bewus.

En een van die gerugte wat daar rondgegaan het, was (30) dat beskuldigde nr. 3, eerwaarde Moselane, ontvoer was deur

vigilantes. Dat hy ontvoer was vanaf sy huis.

HCF : Weet u daarvan? -- Ek weet daarvan. Ons het na hom gesoek.

U het na hom gesoek? -- Wel kolonel - kan ek dit net so verduidelik. Kolonel Viljoen het my geskakel om te sê daar is 'n groot groep mense by Sharpeville, dit lyk asof hulle moles wil maak. Hulle wil graag met die Stadsklerk praat en hulle soek nou na dominee Moselane, want hulle het hom beskou, die groep het dominee Moselane beskou as een van hulle hoof sprekers en toe het hulle na hom gesoek en toe kon hulle (10) hom nie kry nie. So, ek is daarvan bewus.

MR. BIZOS : En die mense het geglo of beweer dat eerwaarde Moselane voorheen aangeval was deur die raadslede? -- Ek weet nie daarvan nie.

En dat sy huis en huisgesin met klippe gegooi was? -- Ek weet nie daarvan nie.

En party van hulle het beweer dat hy ontvoer was en party van hulle het beweer dat hy aangehou was? -- Dit mag so wees.

En die kolonel het gevra of daar enige persoon in die area is wat hulle as 'n verteenwoordiger wil hê. Kan u dit (20) onthou? -- Ek kan so iets onthou, maar ek het gesê in daardie stadium van die onluste kan ek nie spesifiek iemand aanwys nie. Ek het net gevra. Sy versoek aan my was dat ek met die skare moes kom praat. Toe sê ek nee, man, dit is te gevaarlik. Ek sien nie kans om op 5 September met 'n skare te praat nie. Laat ek 'n afvaardiging kry van om en by sewe of tien mense en dan sal ek met die afvaardiging praat.

En kan u onthou dat daar tussen 'n paar jong mense wat deel van die skare gevorm het en die kolonel besluit is dat die polisie na die huis van eerwaarde Benjamin Potolo, dit (30) is die eerste naam op BEWYSSTUK AAT(12), sou gaan en hom te

spreek en vir hom te vra om ... -- Om in te kom. As ek my reg kan herinner het die kolonel vir my gesê hulle kan nie Moselane vind nie, maar daar is 'n versoek dat dominee Potolo, ook van die Anglikaanse Kerk, versoek sal word om die plek te neem van dominee Moselane, hoewel hy nie 'n Sharpeville inwoner is nie, hy kom van Evaton af, het ek gesê dit is goed, ek sal enige afvaardiging ontmoet.

In elk geval het u geweet dat eerwaarde Benjamin Potolo wel voorheen in Sharpeville gewoon het? -- In daardie stadium het ek dit nie geweet nie. Ek weet dit nou ook nog nie. (10)

Die polisie het hom gaan haal? -- Die polisie het hom gaan haal.

Een van die jong mense wat daar was, was toevallig sy seun Sepho Potolo, nr. 7 op die lys. -- Hy was ook daar.

Kan u onthou dat hy toe daar gekom het en hy het gevra wat die moeilikheid is en hy het gevra vir verlof om na die jong mense te gaan om met hulle te praat? -- Ek kan nie onthou dat hy vir my daarvan gevra het nie.

Kan u onthou dat hy aan die skare gesê het dat hy, dominee Potolo, as 'n kollega van eerwaarde Moselane weet dat (20) hy, Moselane, veilig is en hulle hoef nie daarvoor bekommerd te wees nie? -- Ek weet nie wat hy vir die mense gesê het nie, vir die skare gesê het nie. Ek was nie by toe hy dit gesê het nie.

In elk geval, uiteindelik is daar sewe mense uit die skare wat gekom het en met u en die kolonel gepraat het? -- Dit is korrek. Ons was vier mense, die kolonel, ekself, die stadstesourier en die woongebiedbestuurder.

Hulle was nie alleen wat gepraat het nie. U het gepraat en die kolonel het gepraat, nie waar nie? -- Dit is korrek. (30)

Waar kom dit voor wat u gesê het en wat die kolonel gesê

het indien dit 'n notule van die vergadering is? -- Ek het dit nie spesifiek genotuleer nie, maar ek weet presies wat ek gesê het.

As iemand notas neem van wat gebeur en daar is 'n gesprek tussen twee groepe of tussen 'n aantal mense, sal u seer sekerlik neerskryf wat die vrae is en wat die antwoorde is om 'n regverdige skets te gee van wat daar gebeur het? -- Ek het kort notas geneem en ek het nie geweet dat hierdie weer eens een of ander tyd aan die komitee voorgelê sou word vir bekragting nie of aan 'n hof voorgelê sou word nie. Ek het net (10) vir myself notas gemaak van die groep se versoek aan my, alhoewel ek dit 'n notule noem, wat myself aanbetref, net kernnotas wat gekom het van die sewe mense aan my.

Ek is jammer om dit so aan u te stel, maar ek sal aan u stel dat die dokument lank na 5 September opgestel is en wil u hoor waarom? -- Ek sal graag wil hoor, ja.

Zyk byvoorbeeld na punt nr. 9 "Families must be able to visit the detainees in prison." -- Dit is wat gevra was. Dit is spesifiek wat daar gevra was.

Ek wil aan u stel dat dit het wel 'n geskilpunt geword (20) maar nie voor 'n groot aantal mense aangehou was nie. Verstaan u wat ek aan u stel? -- Ek verstaan dit baie goed. Ek wil aan u stel dat tussen 3 en 5 daar nie aangehoudenes was nie, daar was geen weiering om aangehoudenes te besoek nie. Dit het nie 'n geskilpunt tussen die mense van Lekoa en die owerhede geword nie. -- U moet onthou op Maandag, die 3de, het die onluste uitgebreek. Die 3de, die 4de en die 5de die middag het ek hierdie vergadering gehad en die mense en die skare het gesien dat die polisie deur die skare beweeg en hulle kon die aanneme gemaak het dat daar heelwat mense alreeds in (30) gevangenis is. Hulle het spesifiek gevra dat die families

die aangehoudenenes kon besoek en ek het dit so genotuleer. Ek het dit so aangeteken.

Ek wil dit aan u stel dat eerwaarde Potolo en andere, as dit nodig is, sal getuig dat dit nie die geskilpunt was nie. -- Ek weet nie of dit 'n geskilpunt was nie. Dit was 'n versoek gewees en ek het 'n nota daarvan gemaak.

Dieselfde geld vir die volgende. Was daar enige begrafnis van enige van die slagoffers van die onluste alreeds gereël voor die 5de en was daar 'n weiering deur die owerhede om die mense toe te laat om die begrafnis by te woon? -- Dit was (10) in die middel van die onluste en kolonel Viljoen was saam met my in die vergadering en spesifiek aan hom gevra as daar nou begrafnisse sou plaasvind van mense wat in die onluste dood is, dit was 'n algemene versoek gewees, wil hulle graag vra dat die mense van Sharpeville kan stap in 'n groot formasie van Sharpeville af op die hoofweg deur, deur Sebokeng na Evaton wat om en by ek sou sê omtrent 16 kilometer ver was. Hulle het in die algemeen gevra, as daar mense sou doodgaan en daar is begrafnisse wou hulle in 'n massa stap van Sharpeville af na die begraafplaas toe. (20)

Wanneer was dit? -- Dit was op 5 September versoek gewees, gevra gewees.

Maar was daar enige begrafnis gereël? -- In daardie stadium was daar nog nie 'n begrafnis gereël nie, maar hulle kon dit antisipeer. Dit is waarom hulle dit versoek het.

Ek wil aan u stel dat daar geen gesprek was nie, maar wat wel gebeur het, ek wil aan u stel dat die dokument is seer sekerlik na die 5de opgestel en u was selektief in verband met wat u hierin geskryf het. U het alles uitgelaat wat u en die kolonel gesê het, nie waar nie? -- Ek het geen notas (30) gemaak van wat ek self gesê het of wat die kolonel gesê het

nie.

En alhoewel sekere van die dinge wat hier neergeskryf is 'n opsomming is van wat gebeur het, is dit nie 'n ware prentjie van wat daar gebeur het nie. -- Ek sal graag wou weet, kan u net vir my die besondere punte meld?

Ja, ek het alreeds twee gemeld? -- Ja, wel, ek kan nie daarmee saamstem nie.

En ek wil aan u stel dat die laaste twee is ook nie gemeld nie. Dit is 19 en 20? -- Nee, dit is spesifiek genoem deur dominee Potolo. (10)

Spesifiek? -- Ja.

Sê vir my wie gesê het "Objections were raised in regard to the tri-cameral parliament to the system of central government excluding Blacks." Wie het dit gesê? -- Dit het dominee Potolo spesifiek gesê. I would just like to reply in English. He had said "Look, Mr Louw, it is not so much the concept of local government that the people do not like, but we know there must be Black local authorities, but the point that we really do not like is the tri-cameral parliament and that would come into effect. The problem is the Blacks had not (20) been part and parcel of parliament in 1982 when this Black Local Authorities Act had been passed."

Is that all that was said? -- That is what had been said.

Ons sal teruggaan na Afrikaans. Het enige ander persoon enigiets daarop gesê in verband met die driekamer parlement? -- Niemand anders het daarvoor gepraat nie.

Stem u saam dat 20 is nie iets wat iemand gesê het nie, maar dat u daar 'n mening uitspreek? -- Nee, dit is waarop dit neergekom het. They had said the R5,90 is just supplementary. (30)

U het alreeds gesê dat eerwaarde Potolo gesê het wat u

gesê het? -- Korrek.

In verband met die driekamer parlement? -- Dit is korrek.

En hy is die enigste persoon wat daarvoor gepraat het? --
Dit is korrek.

En u het vir ons gesê wat hy gesê het? -- Dit is reg.

En niemand anders het iets daarvoor gesê nie. Dit het u
alreeds gesê? -- Dit is korrek.

Hoe lank het hierdie vergadering geduur? -- Dit was 'n
lang vergadering. Ek sou sê dit kon maklik twee ure geduur
het. (10)

U het vir ons gesê wat eerwaarde Potolo gesê het en as
gevolg van sy verklaring, het u tot die slotsom gekom wat u
as punt nr. 20 neergeskryf het? -- Dit is korrek. Hy was die
hoofspreker gewees.

Ek wil dit in elk geval aan u stel dat dit nie bespreek
was nie en ek weet nie vir watter rede u dit hier geskryf het
nie? -- Die rede waarom ek dit geskryf het, is omdat dit met
my bespreek was. Dit is die enigste rede waarom ek dit neer-
geskryf het. Ek wil net graag die Hof toelig. U sal onthou
Augustusmaand was dit die verkiesing van die Kleurlinge en (20)
die Indiërs. In Augustusmaand 1984 en 3 September het die
onluste uitgebreek. 5 September het ek hierdie vergadering
gehad en dominee Potolo was die hoofspreker en hy het spesi-
fiek gesê die hoofrede vir die onluste is nie die R5,90 soseer
nie. Dit is die ontevredenheid van die Swartstedelinge omdat
hulle nie soos die Kleurlinge en die Indiërs in die parlement
'n sitting kon hê nie.

Hy sal dit beslis ontken. -- U kan kolonel Viljoen ook
vra.

Ek wil aan u stel dat dit nie versoenbaar is met (30)
sekere ander getuienis wat u op 'n ander plek gegee het nie,

maar in elk geval sal ek 'n bietjie later daaroor praat. Hy was nie 'n verteenwoordiger van enige organisasie nie. Hulle het baie hard na hom gesoek om die plek te neem van dominee Moselane, soveel so dat die polisie ons gaan haal het in Evaton.

Nie om die vrede te probeer hou nie, omdat hy 'n predikant is? -- Hulle het hom gaan haal omdat ek versoek het, hulle het vir my gesê ek moet met die skare praat, toe sê ek ek soek 'n afvaardiging van sewe tot tien mense. Eerwaarde Moselane was die persoon waarna almal gesoek het, hulle kon hom nie (10) kry nie en toe vra hulle vir dominee Potolo om sy plek te neem en saam met hom het ses ander gekom.

Die vraag is of hy enige organisasie verteenwoordig het? -- Sover ek weet het niemand iemand verteenwoordig nie. Dit was 'n afvaardiging van die skare wat met my kom praat het. Daar was nie 'n spesifieke groep wat hy verteenwoordig het nie, behalwe vir die groep wat hom afgevaardig het.

Kan u onthou dat hy gesê het dat hy van mening was dat die mense geen vertroue in die raadslede gehad het nie? -- Ek kan dit onthou. Ek het dit nie spesifiek so genotuleer nie (20) maar as u die hele notule so lees, sal u sien dit kom daaruit voor.

Laat ons nog sien wat u nie genotuleer het nie. Het hy gesê dat die indruk van die mense was dat hulle nie hulle eie besluite geneem het nie, maar dat die owerheid verantwoordelik was vir die besluite wat wel geneem is? -- Wat se besluite word na verwys?

Nee, ek vra u of hy enige - of hy so gesê het?

EOF : Nou moet u dit net duidelik stel. Die hulle, is dit die raadslede wat nie hulle eie besluite geneem het nie? (30)

M.R. BIZOS : Ja.

HOF : Het hy gesê dat die raadslede nie hulle besluite neem nie, maar die owerhede besluit vir hulle? -- Ek kan dit nie spesifiek onthou nie, maar in die konteks, in die gees waarin ek geluister het, kon dit baie maklik gesê gewees het.

Mnr. BIZOS : Kan u onthou dat een van die probleme op die 5de was dat die busse nie gebruik was nie en partykeer nie toegelaat is om binne-in Sharpeville te kom nie? -- Op die 5de het die busse nie meer ingegaan nie. want daar was te veel skade gewees op die 3de en die 4de. Ek sou sê van die 3de af al het die busse gestaak, het hulle nie meer ingegaan nie. (10)

Die vraag was, was dit 'n probleem op die 5de? -- Dit was 'n probleem alreeds op die 5de.

Kan u onthou dat eerwaarde Potolo onderhandel het met die skare dat die busse toegelaat moes word om binne-in Sharpeville te kom? -- Ek weet nie wat hy met die skare onderhandel het nie. Ek was nie by gewees nie, maar dit was 'n versoek gewees.

Ja, dit was 'n versoek gewees. -- Dat die polisie moet onttrek en dat die busse weer normaal moet loop om die mense te kan vervoer. (20)

Het eerwaarde Potolo die skare oortuig om uit te gaan en aan die mense te sê hulle moet die busse toelaat om in Sharpeville te kom? Kan u dit onthou? -- Ek weet nie wat hy met die mense gepraat het nie, maar dit was 'n versoek aan my en die volgende dag is dieselfde versoek gerig, waar eerwaarde Potolo dit ook gevra het en ek het dit gereël met Vaal Transport. Ek het dit gereël.

Dit was as gevolg van die optrede van eerwaarde Potolo? -- Dit was sy versoek en ek het daarna geluister en probeer en ek het sukses gehad. (30)

Eerwaarde Potolo het seer sekerlik ook sukses gehad? --

Ja, wel, ons saam het sukses gehad.

Waarom is dit nie genotuleer nie?

HOF : Staan dit nie in punt 6 nie? -- Dit was net kern aantekeninge.

MNR. BIZOS : Dit is so. -- Ek het nie 'n volledige verbatim notule gehou nie.

Dit was 'n versoek wat nie genotuleer is nie dat daar 'n ooreenkoms was en dat die vrede wel herstel is? -- Nee, ek wil dit net regstel. In daardie stadium van die 5de was dit 'n versoek gewees en ek het nog nie met iemand reëlings (10) getref nie. Die volgende dag, die 6de, Donderdag, het ek ook 'n soortgelyke notule opgestel, dit is in my tas, dit is nie by u nie. Ons het dominee Potolo gehad plus 'n sekere groep in Gebied 14 Sebokeng waar daaromtrent ek sou sê 2,000 was, want dit was maklik vyf, ses maal so groot soos die Sharpeville groep en daar was dieselfde versoek gerig en dieselfde middag het ek met Vaal Transport telefonies gereël dat hulle van Vrydag af die busse weer normaal sou laat loop en dit het toe gebeur. Party plekke het die busse ingegaan, party plekke het hulle nog nie ingegaan nie, maar hulle het probeer om (20) so ver as moontlik die busdiens te herstel, maar die 5de het ek nog nie met iemand reëlings getref nie. Ek het kennis geneem van die versoek.

In elk geval, die skare is op 'n vreedsame manier weg op die 5de? -- Nadat ons samesprekings gehad het met die groep van sewe, het dominee Potolo en sy afvaardiging van ses teruggegaan na die mense toe en hulle het met die mense gepraat in 'n Swarttaal. Ek was nie by gewees nie en ek het die indruk gekry dat die mense toe uitmekaar uit is, sonder enige probleme. (30)

Voor eerwaarde Potolo weg is, kan u onthou dat u onderneem

het om 'n datum vas te stel vir 'n vergadering tussen die raadslede, die beamptes en die verteenwoordigers? -- Dit is korrek. Ek dink dit is hier genotuleer dat daar 'n versoek was deur - dat daar 'n vergadering met die Ontwikkelingsraad gehou moet word. Die volgende dag, die 6de, het ek 'n soortgelyke versoek gehad en ek het dit toe gereël vir 8 September en ek het die notule en wie almal dit bygewoon het.

Ons praat net van die vergadering? -- Nee, dit is korrek.

HOF : Verwys u na punt 7? -- Dit is korrek.

MNR. BIZOS : U het voorheen getuienis gegee in die Hoogge-(10) regshof voor Sy Edele HUMAN, W.R. te Pretoria. -- Dit is korrek.

In die saak van S v DELAMINI EN ANDERE? -- Dit is korrek.

Ek sal 'n paar vrae en u antwoorde uitlees en ek wil u vra om te erken dat dit is wat gesê is. Ek is jammer, Dhlamini was die oorledene in daardie saak.

COURT : Who was the accused?

MNR. BIZOS : Sephatsa.

COURT : Have you got a number of that case?

MR BIZOS : We can get it. Dit is op bladsy 39. U is (20) gevra deur die advokaat vir die verdediging "Mr Louw, will you agree that if one strikes a match, one cannot burn anything unless there is something there to burn, such as wood or timber or something like that, obviously? - I agree with that." "Will you not agree that there must have been something in the community to respond to in the way we have seen with these unfortunate riots, some deep sense of grievance, something that could have led to people to behave in the way that they have done it. It could not have been anything trivial. It must have been something of fundamental impor- (30) tance and of great grievance to set alight as it was. Will

you agree with that? - My Lord, I would agree with that 100%. I could just perhaps tell you why I - sorry, I would not agree 100%. I could just perhaps tell you why I do not agree. If you will allow me, My Lord, I must say it had come to my ears many times - many a time that the night of 2 September there had been buses coming from elsewhere and Combi's from elsewhere outside the Lekoa area with a lot of youths into it coming to Sharpeville and Bophelong and Sebokeng to start the riots, to start it. It was not started so much by the people inside. It could have been a small percentage, a small (10) group who had worked hand in hand. That might be so, but it had come from outside. It had been inspired by subversive elements from outside." "This you are basing on reports given to you? - Yes, from the people I had been discussing it with." Is dit die getuienis wat u gegee het? -- Dit is die getuienis wat ek gegee het. Ek wil graag daarby volstaan.

HCF : Hoe diepgaande was die ondersoek om u te lei tot hierdie konklusie? -- My algemene waarneming was dit gewees, dat ek kan nie verstaan hoe kan mense vir R5,90 werklikwaar die onluste genereer wat daar geheers het in die Vaal Driehoek (20) nie, daar die vorige jaar 'n inkrement van R9,90 was en daardie jaar was daar 'n R5,90 verhoging en ons het met die mense konsultasies gehad, ons het met almal gepraat en eerlikwaar, ek kan dit vandag nog nie verstaan dat 'n R5,90 verhoging kan aanleiding gee tot moord en doodslag nie.

Maar was dit nou die rede vir u konklusie wat aangehaal is deur mnr. Bizos? Kyk, u sê dat op die nag van 2 September daar busse en Kombi's van elders gekom het met 'n klomp jeugdiges wat die onluste aan die gang gesit het. -- Dit is korrek.

Ek wil weet, het u dit self uitgedink, het u dit gehoor(30) of is dit maar 'n afleiding wat u maak van die feit dat u nie

kan dink dat daar onluste kom oor 'n bedrag van R5,90 nie? --
Nee, ek het dit verneem van een van die vragmotorbestuurders
wat tans nog - ek vermoed hy werk nog by Lekoa se Stadsraad
wat dit aan my spesifiek vermeld het. Hy het vir my gesê as
ek dit net aan die Hof kan vermeld. Ek dink dit was die oggend
of die middag van 6 September toe daar vier Ministers besoek
afgelê het. Dit was mnr. FW de Klerk, Gerrit Viljoen, Louis
le Grange en generaal Magnus Malan. Ek het toe net teruggekom
van die samesprekings met die 2,000 mense af. Ek sou sê
omtrent drie weke daarna het 'n dorpsbestuurder na my toe (10)
gekóm en gesê "Mnr. Louw, ek het vandag 'n man in my kantoor
gehad wat gesê het op 6 September, daardie dag toe die Minis-
ters besoek afgelê het, het daar 'n helikopter oor die mense
gedraai laag in Gebied 14. Toe het daar jeugdiges uitmekaar
uit gehardloop, want die polisie was besig om die mense uit
mekaar uit te probeer jaag. Toe hardloop daar twee geel T-
hemde aan met UDF ... " (Hof kom tussenbei)

Nee, nee, wag, die ding ruk nou heeltemal handuit. Ek
wil nie weet wat ander mense vir u gesê het nie. Ek wil net
die basis weet van u opmerking dat op die nag van 2 September (20)
busse en Kombi's ingekom het en u is nou al by 6 September
en by 'n helikopter.-- Dit is hoe ek by die afleiding gekom
het. Ek probeer dit net toelig wat gesê was en hoe dit gesê
was.

Ja, maar in u afleiding sleep u so baie dinge by wat
ontoelaatbaar is in die saak en waarvoor ek my ore moet sluit,
want hierdie saak mag nie op hoorsê gegrond wees nie. -- Ek
het net die een getuie wat ek kan roep, net die een persoon.

Met ander woorde, basies het u van een persoon gehoor wat
vir u gesê het dat op die 2de busse en Kombi's ingekom het (30)
met jeugdiges? -- Ek het dit van ander mense af ook gehoor

in die wandelgange.

MR. BIZOS : Ek wil na 'n ander punt gaan. Sal u saamstem dat elke jaar van 1977 af toe daar 'n verhoging van die huurgeld was, daar soortgelyke beloftes was aan die mense dat die verhoging nodig was vir die fasiliteite wat beskikbaar gestel moet word? -- Elke jaar het ek so 'n omsendbrief aan al die inwoners gestuur waarin ek dit gemotiveer het.

Was die beloftes altyd dieselfde? -- Die beloftes was altyd dieselfde gewees. Ek wil dit net kwalifiseer. In die laaste sewe jaar het ons elke jaar kapitale projekte (10) geprogrammeer wat gehonoreer is, wat ons uitgevoer het. So, die geld, die verhoging in huurgeld het ons elke slag gebruik om verskillende projekte mee te finansier, onder andere het ons in 1980 die hele Sharpeville geëlektrifiseer en die hele Sharpeville met wateriolering toegerus tot en met 'n bedrag van om en by R12 miljoen.

Wanneer was dit? -- In 1980.

Maar is al die beloftes wat gemaak is elke jaar uitgevoer? -- Daar mag soms projekte wees vir een of ander rede wat nie aangepak kon gewees het nie of wat nie gerealiseer het (20) nie. Sommige van hulle kon nie, omdat die beplanning nie heeltemal korrek was nie, maar in die breë gesien sou ek sê omtrent 90% van alle kapitale projekte wat gesien was op die begrotings is elke jaar voltoci.

Is daar nie 'n deel van Sharpeville wat nie elektrisiteit het nie? -- 'n Klein gedeeltetjie het gehad. Ek sou sê omtrent 40% as ek so uit die vuis kan onthou, ongeveer 40% of selfs minder was geëlektrifiseer. Die res het nie elektrisiteit gehad nie. Ons het elektrisiteit voorsien, beter water voorsien en wateriolering en dit was 'n totale bedrag van om (30) by R12 miljoen.

In elk geval, die Stadsraad stuur nie rekenings uit vir die huurgeld en die ander deel van die geld wat moes inbetaal word nie? -- Ons het dit nooit gedoen nie. Ons doen dit nou.

Dit is nooit voor 1 September gedoen nie? -- Ons het. Die water- en ligterekenings waar die water en die ligte gemeter is, elektrisiteit waar privaat huise is en ook huise wat verhuurde huise is, maar waarvan die elektrisiteit gemeter word, het hulle water- en elektrisiteitsrekenings gekry. maar hulle het nie rekenings gekry vir huurgeld nie, maar dit word nou gedoen. (10)

Voor 1 September was dit die gewoonte van die mense om die huurgeld te betaal en hulle is gesê hoeveel hulle moet betaal? -- Enige persoon wat 'n huis huur, as hy die huis die dag kry en die permit word aan hom toegeken, dan sê die dorpsbestuurder vir hom "Man, jou huurgeld is dit, jou dienstegeld is dit, jy moet R50,00 deponeer vir elektrisiteit" en daar word vir hom gesê en daarna kom betaal hy. Hy kry nie elke maand 'n rekening vir sy huur- en sy dienstegeld nie. Dit word aan hom gesê as die permit uitgereik word.

As 'n persoon gaan om sy huurgeld te betaal, is hy 'n (20) kwitansie gegee na hy betaal het? -- Ja.

Ek wil vir u vra of op 1 September die verhoogde huurgeld deur enige persone betaal was of nie? -- Ek dink in Bophelong het ons die fout gehad van 'n dorpsbestuurder ... (Mnr. Bizos kom tussenbei)

Al weer 'n fout?

HCF : U moet eers wag vir die antwoord, mnr. Bizos. -- In Bophelong het ek die terugvoering gekry was daar 'n dorpsbestuurder wat ek onmiddellik verplaas het wat die verhoogde huurgelde reeds begin hef het, alhoewel dit nog nie in die (30) Staatskoerant afgekondig was nie.

MR. BIEOS : Net by Bophelong? -- Sover ek kan onthou was die klagte net by Bophelong gewees. Dit mag wees dat daar op 'n baie klein skaal elders dit kon gebeur het, maar wat tot my kantoor gerapporteer was, was dat die dorpsbestuurder in Bophelong het aangedring op die verhoogde huurgeld.

Waarvan sou hy die idee gekry het om die verhoogde huurgeld te probeer insamel? -- Almal het geweet daar word 'n verhoging geantisipeer vir R5,90 met die verhogingsdatum geantisipeer van 1 September af en almal het die briewe aan die huise uitgedeel en die dorpsbestuurder het maar ter goeder (10) trou aanvaar dit gaan in elk geval deurkom, so laat die mense in elk geval maar begin betaal, maar dit was natuurlik heeltemal verkeerd gewees.

Is u in staat om te erken of te ontken dat mense op 1 September gesê is as hulle nie die verhoogde huurgeld betaal nie, sal hulle uitgesit word?-- Ek kan nie daarvoor enige bevestiging gee nie.

Wie was die persoon by Bophelong wat die fout gemaak het? -- Dit was mnr. Janjetich, maar ek het hom toe verplaas. Ek het hom ook nie na sy sekondering goedgekeur na die Stads-(20) raad toe nie. Hy is heeltemal terug Ontwikkelingsraad toe. So, hy is heeltemal losgemaak van die Swartadministrasie.

Wat van die deposito van R50,00? -- Dit is 'n deposito wat deur die Vaal Driehoek se Gemeenskapsraad die vorige jaar opgeskuif het van R40,00 na R50,00 toe en my advies aan alle dorpsbestuurders was gewees alhoewel dit op is met R10,00 moet die mense dit omsigtig, die R10,00 wat kort is inbetaal, maar mnr. Janjetich het verder gegaan. Hy het vir die mense gesê julle moet eers die R50,00, die R10,00 wat julle kort is inbetaal voordat jy jou huur- en dienstegelde begin (30) betaal, alhoewel ons vir die persoon gesê het daar word 'n

... / verhoging

verhoging geantisipeer, so moenie nou die R50,00 afdwing nie. Mettertyd kan die inwoners die R10,00 wat kort is begin betaal, maar hy het daarop aangedring, hy was absoluut rigid gewees en dit is waar ons 'n probleem gekry het. Dit is in daardie woongebied.

Volgens die getuienis voor die Hof, het die raadslede van Bophelong nie eers geweet van enige besluit om die deposito te verhoog nie? -- Dit was 'n besluit vir die Vaal Driehoek se gemeenskapsraad die vorige finansiële jaar. Dit was nie deur die Stadsraad verhoog nie. (10)

Is u in staat om te erken of te ontken dat mense gesê is dat as hulle nie die verhoogde deposito betaal nie, hulle uitgesit sou word? -- Nee, ek kan dit nie bevestig nie.

Ken u mnr. Jacob Venter? Hy is van Vereeniging, die prokureur? -- Ek weet nie wie Jacob Venter is nie. Kan ek net hoor van watter groep prokureurs is hy? As ek dit mag vra?

McLachlan, Porter en Venter? -- Ek ken net 'n mnr. Van Rensburg baie goed van McLachlan, Porter en Venter. Hy het voorheen saam met my gewerk en hy het later 'n prokureur geword, maar Venter spesifiek kan ek nie onthou nie. Ek mag miskien (20) hier vantevore met 'n handelskomiteevergadering kon daar 'n prokureur gewees het wat namens iemand kon opgetree het van McLachlan, Porter en Venter, maar as ek hom nou moet sien in die dorp sal ek hom nie ken nie en ek kan hom nie spesifiek in herinnering roep nie.

Kan u miskien verduidelik waarom mnr. Venter die enigste aandeelhouer en die enigste direkteur van die Letana (Edms.) Bpk. maatskappy is, die maatskappy wat dosyne drankwinkels in u gebied gekoop het? -- Ek het gehoor van die Letana Company. Dan sien ek onder Letana Company en onder hom sien ek Mgcina (30) of Letana Company en Mofokeng. Wie die Letana Company is,

weet ek nie. Ek ken die Venter glad nie wat dit aanbetref nie. Ek neem aan dit was een van die tenderaars gewees, maar ek weet nie wie die Letana Company is nie.

Een van die tenderaars?-- Wel, ek neem so aan.

Dit lyk of hy een van die tenderaars was, maar het u ooit probeer uitvind waarom mnr. Venter die enigste aandeelhouer en die enigste direkteur van 'n maatskappy is wat blykbaar 'n front vir 'n aantal raadslede was? -- Ek weet nie wat Letana is nie en ek het nie vasgestel wie hy is nie. Ek hoor vanoggend vir die eerste keer van 'n Venter. Dit is absoluut 'n saak (10) wat deur die Ontwikkelingsraad geprosesseer is, maar ek het self nie gaan vasstel wie Letana is nie. Ek het aanvaar dit kom van die Ontwikkelingsraad af, hulle het op 14 Junie daaroor besluit en as dit 'n maatskappy is, neem ek aan dit is 'n maatskappy wat geregistreer is deur die Registrateur van Maatskappye, maar ek het nie vasgestel wie die aandeelhouers en wie mnr. Venter is nie.

Dra u enige kennis van die Martin Louw maatskappy? -- Nee, ek ken nie die Martin Louw maatskappy nie.

HERONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Louw, ek wil u (20) net verwys na AAQ(19). U het gister getuienis daaroor gegee toe My Geleerde Vriend u daarvoor gevra het. Ek wil net vir u vra wat behels daardie punte 1 en 2 se kostes en waarvoor daar belasting gehef word?

HOF : Is dit nou die punte "water, electricity and other services"? Is dit daardie item wat u na kyk onder "account"?

MNR. JACOBS : Dit is reg. Onder hierdie 1 en 2, miskien kan ek dit vir u kort vra, is daar enige salarisse en lone daarby ingesluit? -- Salarisse en lone gekoppel aan - ek weet nie presies waar u nou in die dokument is nie. (30)

Dit is die memorandum, die voorblad is die brief self

en dan net agter hom is die memorandum.

ECF : Daar staan "Increases in stand rental structure."

Onder account is daar drie items "water, electricity and other services, maintenance and upkeep of roads, capital." Nou wil die geleerde advokaat van u weet is daar salarisse ingeslote in daardie items? -- Orals is daar 'n administratiewe - ons maak voorsiening vir administrasie en dit impliseer salarisse en lone. As ek dit miskien net so kan verduidelik. Die hele R39,30, as u dit sou afbreek, dan kry u verskillende elemente en dan onder elektrisiteit sal u byvoorbeeld kry (10) dit is 'n bedrag, maar in die bedrag is daar ingeweef 'n bedrag vir administrasie. As u kom na vullisverwydering toe "Refuse removal" as 'n element van die R39,30 - ek het nou nie die R39,30 se afbrekings hier by my nie.

Maar waar is die R39,30? -- R39,30 plus die R5,90.

Kom ons bly nou maar by die dokument wat voor ons is. -- Daar sal 'n deel wees wat daar ingeweef is.

Nee, maar as u kyk na "reason for increase" staan daar teenoor "water, electricity and other services, increased prices and maintenance cost." As u kyk teenoor "maintenance (20) and upkeep of roads", staan daar "increased salaries, vehicle costs and miscellaneous expenses." Nou wil dit daarvan voorkom asof die verhoogde salarisse net behels het onderhoud van paaie en asof dit nie val by elektrisiteit en ander dienste nie. -- Daar by "maintenance and upkeep of roads" het hulle spesifiek 99c - ek neem aan die bestaande element vir die instandhouding van strate het hulle verhoog met 99c, wat die salarisse deel verteenwoordig van die instandhouding van paaie en strate, maar die kapitaal "erection of capital project is explained hereunder." Daardie R7,01 is vir 'n bedrag wat (30) spesifiek gemerk is vir kapitale projekte en in die kapitale

... / projekte

projekte sal daar 'n loonstruktuur ingeweef wees, alhoewel dit nie in hierdie dokument spesifiek so verklaar word nie.

ASSESSOR (MNR. KRÜGEL) : Water, elektrisiteit en ander dienste, punt 1, mense werk seker daar of werk daar nie mense nie? -- Ja, daar werk mense.

En mense werk ook by die onderhoud van paaie? -- Dit is korrek.

Punt 2. As die mense wat by die water en elektrisiteit werk nie salarisverhoging kry nie, maar die mense by die paaie kry salarisverhoging, het u dan ... -- Dit gaan nie (10) heeltemal oor salarisverhogings nie. Soms as 'n mens 'n begroting opstel en die jaar is om, dan sien jy die fondse wat jy toegedeel het vir 'n sekere element, was te min gewees en die volgende jaar moet jy dit regmaak. Dan voorsien jy bietjie van 'n verhoging op daardie spesifieke element. Ek is jammer die stadstesourier is nou nie hier vandag nie. Hy is eintlik die man wat hierdie goed baie beter kan verduidelik, maar dit kom daarop neer dat een jaar kan jy dalk 'n oorskot kry by administrasieposte sê vir regsdiensies. Sê nou maar ons het te veel daarvoor begroot, ons het geen regsdiensie (20) nodig gehad nie, die volgende jaar sien ons ons het soveel begroot, die werklike uitgawes teenoor daardie pos was nul gewees, dan haal ons dit heeltemal af of ons verminder dit met 50%, maar soms kan dit dalk heelwat te min wees. Dan moet ons weer 'n bietjie aanlas.

MNR. JACOBS : Die tweede aspek wat ek net by u wil weet is. U was gevra omtrent die aspek oor die huur van die winkels wat aan die Raad behoort en u het begin om te verduidelik wat 'n klas C winkel is. Ek wil net hê dat u moet dit vir ons duidelik stel, want u het dit nie vir ons heeltemal duidelik (30) uitgespel wat is 'n klas C nie. U het gepraat dat daar is twee

klasse klas C. -- Daar is twee soorte winkels. Laat ons net dit eers duidelik kry. Daar is privaat winkels wat mense self gefinansier het by wyse van 'n bank of by wyse van besparings, maar hy het dit self opgerig en die gebou behoort aan homself. Dit is 'n privaat winkel.

Het hy 'n klas om dit dan nou net so duidelik te maak? -- Ons kom nou-nou na die klas toe. Die tweede groep winkels is winkels wat die Administrasieraad in die verlede opgerig het met Gemeenskapsboufondse en daardie winkels word verhuur. So, ons het privaat winkels en raadswinkels wat verhuur (10) word. Die winkels, altwee groepe saam, word verdeel in drie kategorieë.

HOE : Voordat u daarby kom. Albei die soorte winkels staan op 'n perseel? -- Ja.

En ten aansien van daardie perseel is daar 'n "site rental" wat betaalbaar is. Is dit korrek? -- Ek kom nou soontoe. Alle winkels, hetsy privaat hetsy raad is verdeel in drie kategorieë. Kategorie A, kategorie B en kategorie C. Die reë daarvoor is dat daar is onderskeid getref in die lewensvatbaarheid van die winkels. 'n Slaghuis byvoorbeeld of 'n (20) mediese spreekkamer sou kwalifiseer vir kategorie A. 'n Algemere handelaar of 'n kafee sal kwalifiseer vir kategorie B. Dan 'n droogskoonmakerdepot of 'n haarsnywinkel of 'n groentewinkel of 'n melkdepot sal kwalifiseer vir kategorie C. Indien dit 'n privaat winkel is en 'n kategorie A winkel, dan betaal daardie eienaar 'n handelsperseeluur van R122,00 aan die Stadsraad.

Per maand? -- Per maand. Bo en behalwe die R122,00 natuurlik betaal hy sy water en ligte, maar dit is nou nie ter sprake nie. Hy betaal R122,00 - 'n handelsreg van R122,00(30) aan die Raad, maar as dit 'n raadswinkel is en hy word verhuur

... / dan

dan het die Ontwikkelingsraad sy huurgeld geneem en die ekonomiese huurgeld bepaal en in die ekonomiese huurgeld is die R122,00 ingevleg. So, sy huurgeld as dit 'n raadswinkel is en hy huur hom by die Ontwikkelingsraad of nou by die Stadsraad dan betaal hy 'n ekonomiese huur wat twee elemente bevat en die een is die ekonomiese huur en die ander een is R122,00, handelsperseelhuur, wat ingeweef is.

ASSESSOR (MNR. KRÜGEL) : Dus kan dit nooit minder wees as R122,00 nie? -- Nee, ek kom nou daarby. Daar is etlike van daardie winkels wat minder as dit is. (10)

HCF : Van kategorie A winkels? -- Van kategorie A wat nou 'n raadswinkel is, want die R122,00, die B groep is R73,00 en die C groep is R19,00, dit is nie konsekwent in die huurgeld ingeweef nie, slegs 'n deel daarvan. Hoe hulle dit bepaal het in die jare toet, kan ek nie sê nie, maar dit is 'n ding wat ons geërf het. Ons het dit geërf van die Ontwikkelingsraad af, die A, B en C.

Wag nou, etlike raadswinkels sê u is minder as die R122,00. Is dit nou reg? -- Die huurgeld van A winkels - ek sal vir u moet gaan voorbeelde uithaal ... (Hof kom tussenbei) (20)

Dit is nie nodig nie. Ons kan dit daarby laat. Is dit so dat waar 'n privaat persoon wat sy eie besigheid opgesit het, sy eie gebou gebou het R122,00 per maand betaal, betaal iemand wat die gebou huur soms meer as R122,00, maar soms ook minder as R122,00? -- Ek sou daarby volstaan.

En nou by klas B, wat is die perseelhuur? -- Dit is R73,00 "trading site rental", 'n handelsreg van R73,00.

En by klas C? -- By klas C is hy R19,00. As ek dit net kan toelig. Ek weet van verskillende klas C tipe winkeltjies wat bestaan uit 'n stoorkamer wat aan die Ontwikkelingsraad behoort. Dan word hy verhuur teen 'n nominale bedrag, sê

omtrent R12,00 h maand. So, die R19,00 is nie ten volle ingevleg nie. Dit is hoekom ek sê, my aanneme by C weet ek spesifiek en ook by A en ook by B is dit so dat sommige van die huurgeld is minder as die onderskeie handelsperseelreg van R122,00, R73,00 en R19,00 onderskeidelik.

Kan h mens dit opsom dus dat as h mens van buite af na die prentjie kyk, dit ontsettend deurmekaar lyk? -- Dit is deurmekaar.

En onbegryplik? -- Wel, ek kan dit begryp, maar vir die algemene leser is dit baie deurmekaar. Dit klink ook (10) onregverdig.

ASSESSOR (MNR. KRÜGEL) : Maar u sê dit het te doen met die lewensvatbaarheid van die besigheid? -- Ja, hoe meer lewensvatbaar hy is hoe nader kom hy aan A.

HCF : En dit is iets wat u geërf het van die Administrasieraad? -- Dit is van die Ontwikkelingsraad af geërf.

ASSESSOR (MNR. JOUBERT) : Mnr. Louw, net een vragie, asseblief. Vanaf ongeveer September 1984, die presiese datum maak nou nie saak nie, word daar nie meer sogenaamde huurgelde betaal nie? -- Ek sal darem nie sê daar word niks betaal nie. (20)

Ek sou sê omtrent so 16 na 18% van die inkomste kry ons nog in. Party mense stuur dit per tjek, party kom betaal self, party werkgewers trek dit nog af en ons kry nog deur die pos geld in, maar ek sou sê omtrent 18% betaal.

ASSESSOR (MNR. KRÜGEL) : U skrywe as stadsklerk van Lekoa aan werkgewers in die Vaal Driehoek gedateer 2 Augustus hier by ons ingehandig en gemerk BEWYSSTUK AAT(9). Ek gaan dit nie aan u voorlê nie. Ek wil net graag vir u een paragraaf hiervan voorlees. Dit is die vierde paragraaf van bo af. Dit lees soos volg "Employers are also kindly requested to (30) take the above increases in house rentals and service charges

into consideration when any increases in remuneration for the employees are being considered for the 1984/1985 financial year." -- Dit is korrek.

Waarom het u die betrokke paragraaf in die brief ingesit? -- Ons Stadsraad het by sy begrotingsvergadering besluit dat alhoewel die ekonomiese klimaat redelik laag is, daar is natuurlik mense wat nie werk het nie, het hulle gesê hulle wil probeer twee dinge op die R5,90 te laat implementeer. Die eerste een dan self die R1,9 miljoen wat gesubsidieer is, maar om die R5,90 makliker te maak vir die mense om te (10) betaal het hulle gesê as ons nou met die werkgewers kommunikeer met die omsendbrief, moet ons vir hulle sê hulle moet die geantisipeerde verhoging met die werkeeraad bespreek sodat die werkers op die vloer kennis neem daarvan en aan die ander kant is die werkgewer in dieselfde brief baie mooi gevra dat omdat daar 'n verhoging is, sal ons dit waardeer as hulle dit darem ook in gedagte hou, want ons weet normaalweg is daar 'n jaarlikse verhoging in salarisse. Hulle moet darem net daarvan kennis neem.

Is dit eerste maal wat u so 'n versoek rig of was dit (20) vantevore ook gedoen? -- Nee, ons het al vantevore in die Vaal Driehoek Gemeenskapsraad se tyd sulke omsendbriewe uitgestuur, met 'n soortgelyke versoek by wyse van 'n brief sowel as by wyse van vergaderings met die Vaal Nywerhede vereniging en die Vaal Chamber of Commerce and Industry. Ek woon 'n maandvergadering by waarin ek gewoonlik vooraf met die Vaal Nywerhede vereniging se verteenwoordigers skakel en sê vir hulle hier kom 'n verhoging, onthou net ons gee vir julle briewe uit en aan die ander kant bring dit deur na julle bestuur toe, indien daar 'n verhoging in salarisse kom, neem in gedagte (30) daar is ook 'n verhoging in huurgeld. Dat ons net probeer

... / dat

dat hierdie twee dinge saamval. Dit is waarom ek gister gesê het ons het probeer.

HER-VRUISONDERVRAGING DEUR MNR. BIZOS : Mnr. Louw, hoe verwarrend die prentjie in verband met besigheidspersoneel ook al is, was daar enige rede waarom die huurgelde vir besigheidspersoneel nie verhoog was nie? -- Ek het gister probeer verduidelik. Die grootste aantal besigheidspersoneel is in Sharpeville, Boipatong, Eophelong wat relatief baie naby aan Pick n Pay is. Die ander groep is in Sebokeng wat ook relatief naby is. Ons het 'n opname laat maak deur die Buro vir (10) Ekonomiese Navorsing van die Departement Samewerking en Ontwikkeling, dit is die Bensus(?) verslag, waarin die Bensus verslag gesê het daar is te veel mense wat hulle koopkrag bestee in die Blankegebiede. Hulle het verskeie redes daarvoor gehad en daarom ly die Swartsakelui, kan hulle nie heeltemal van die grond af kom nie en ons Stadsraad het gevoel dit is ons eerste jaar aan bewind, die inkomste uit verhuurde eiendomme uit is relatief baie laag tot ons inkomstebegroting van om en by R40 miljoen. So, om dit nou al te implementeer het hulle gesê dit sal miskien 'n bietjie die kar voor die (20) perde span, dat ons net so 'n jaar of twee aan bewind is, dan sal ons begin mettertyd om die besighede ook hoër te belas.

Het een of ander van die raadslede die Raad se aandag gevestig op die feit dat party van die lyende besigheidsmense rondry met Mercedes Benz motors? -- Hulle het dit nie so spesifiek gesê nie.

HOF : Spruit die vervoer van die besigheidsmense uit die vrae van die Hof?

MNR. BIZOS : Geen verdere vrae.

GEEN VERDERE VRAE.

(30)

MIR. JACOBS : Die volgende getuie is Sebeho Petrus Mhmohajane.

HCF : Waaroor gaan die getuie getuig?

MNR. JACOBS : Dit is 'n raadslid wat gaan getuig. Paragraaf 77 15.4 en dan pagina 360 en verder tot 361 en dan ook in die algemeen 'n prentjie van die Vaal.

SEBEHO PETRUS MMOHAJANE, v.o.e. (Deur tolk)

ONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Mhmohajane, jy was gedurende - voor 1983, voor die verkiesing, was jy 'n lid van die Gemeenskapsraad en het jy Wyk 12 Gebied 7A Sebokeng verteenwoordig? -- Ja, dit is korrek. (10)

Totdat hulle afgeskaf was in 1983? -- Dit is so.

Die verkiesing wat daar gehou was op 29 November 1983 vir die verkiesing van die nuwe raë volgens Swart plaaslike besture, het jy gestaan as 'n kandidaat in daardie verkiesings? -- Ja, dit is so.

Wou jy aanvanklik gestaan het as 'n kandidaat en deelgeneem het aan die verkiesing? -- Ja.

In die verkiesing wat daarna gevolg het op 29 November 1983 is jy verkies? -- Ja, ek is.

Vir watter wyk? -- Gebied 7. (20)

En die wyk? -- Wyk 16.

Net om duidelikheid te kry, voor dit het jy gestaan in Wyk 12 van dieselfde gebied. Hierdie 12 is dit net 'n verandering van die nommer of is dit in 'n nuwe wyk wat jy gestaan het? -- Wat verander het, is die benaming van die wyk, dieselfde wyk wat vroeër in die gemeenskapsraad was was 12 en tans is daardie wyk 16.

Waar het jy gewoon in 1983/84? -- 1034A Zone 7, Sebokeng.

Is daar ander raadslede wat naby jou woon? -- Dit was nie baie naby gewees nie. (30)

Wie is die naaste raadslid aan jou? -- Samuel Buthelezi

... / was

was die naaste aan my.

As raadslid het jy jou pligte aanvaar gedurende Januarie 1984? -- Dit is so.

Kan jy vir die Hof sê hoe het jy te werk gegaan, nadat jy nou gekies was en voor die begroting, het jy enige vergaderings in jou wyk gaan hou? -- Ja, ek het vergaderings gehou.

Wat se vergaderings het jy toe gehou in jou wyk? -- Die eerste vergadering wat ek gehou het, was om myself aan die gemeenskap in die wyk voor te stel as 'n lid van die Raad.

Wanneer het jy die vergadering gehou? -- As my geheue (10) my nie in die steek laat nie, was dit in Juniemaand. In die eerste vergadering het ek van die gemeenskap verneem wat die gemeenskap se vereistes was, wat aan my genoem was soos volg: Die elektrisiteit, straatligte, die verbetering van strate se toestande deur die strate te teer, 'n kleuterskool, parke waar die mense of kinders kan speel. Dit het ek toe genotuleer en dit oorgedra aan die Raad.

Net voor u aangaan, die opkoms by daardie vergadering, was hy groot gewees? -- Ja, hy was groot gewees. Die skoolsaal waar die vergadering gehou was, was vol gewees. (20)

Op hierdie eerste vergadering wat jy gehou het, toe die mense nou hulle eise gestel het, het jy aan hulle enigiets verduidelik as hierdie eise nou moet uitgevoer word? -- Ja, ek het aan die gemeenskap daar gesê dit wat hulle voor vra het geld nodig om te doen, dit wil sê om aan te pak. Ek het toe daarna dit oorgedra aan die Raad ... (Hof kom tussenbei)

EOF : Nee, maar het u vir hulle gesê hoe die geld gevind sal moet word vir die projekte wat hulle graag wil hê? -- Nee, nie in hierdie eerste vergadering nie. Ek het hierdie vereistes van die gemeenskap oorgedra aan die Raad, waarop die Raad (30) toe 'n vergadering gehou het, dit wil sê al die lede van die

Raad bymekaar gekom het in 'n vergadering om te verneem wat die ander vereistes is van ander wyke deur ander raadslede. Ek het toe daarna 'n tweede vergadering gehou in my wyk.

M.R. JACOBS : Wanneer het jy die tweede vergadering gehou?

-- Dit was in Julie.

Was dit nadat julle al die begroting bespreek en aanvaar het? -- Ja.

Die begroting was op 29 Junie aanvaar. Is dit reg? -- Dit is reg.

Van 1984? -- Ja.

(10)

En was daar van die projekte wat jy van jou gebied af gekry het aanvaar in die begroting? -- Hulle was, maar die Raad het toe besluit die versoeke was te veel. Daar gaan meer geld benodig word om die projekte aan te pak. Na aanleiding waarvan die Raad toe besluit het dat die eerste projek wat aangepak moet word, is die aanlê van elektrisiteit sowel as die hoë mas ligte wat eintlik dringend beskou was.

Vir watter gebied? -- Die besluit was nie vir 'n spesifieke gebied nie, maar vir al die gebiede waar daar huise is in die Lekoa omgewing sonder elektriese krag. Dit moes aandag (20) geniet het.

Onder andere dan ook in jou gebied? -- Ja, ingesluit my wyk.

Was daar enige ander van jou kiesers se eise wat jy oorgedra het aan die Raad wat nog uitgevoer sou word? -- Ja, die hoë mas ligte. Ek het 'n versoek gerig vir twee van hulle, dat dit geïnstalleer moet word in my wyk.

Was daar enige van jou eise omtrent die straatverbetering wat uitgevoer sou word? -- Ja, maar toe het hulle later gesê dit sal uitgestel word tot tyd en wyl die eerste ding wat (30) hulle goedgekeur het voltooi is, dan sal hulle dit kan aanpak.

... / Nadat

Maat die begroting - jy het nou gepraat van die tweede vergadering wat gehou was. Watter datum sê jy was dit? Kan jy onthou? -- Dit was in Juliemaand toe ek die vergadering gehou het.

En die vergadering, waar is dit gehou? -- By 'n skool bekend as Lephika te Gebied 7.

Voordat u die vergadering gehou het, het u dit geadverteer en die doel daarvan aan die mense? -- Ja, ek het, deur gebruik te maak van 'n luidspreker.

Hoe was die opkoms by jou vergadering? -- Dit was goed (10) gewees.

En wat was die doel van hierdie vergadering? Hoekom het jy dit gehou? -- Dit was om die gemeenskap in kennis te stel dat ek die eise van die gemeenskap oorgedra het aan die Raad. In my toespraak aan die mense daar het ek gesê dat ek hulle eise aan die Raad oorgedra het en die Raad is nog besig om dit te oorweeg en 'n bedrag uit te werk wat dit sal kos om hierdie projekte aan te pak.

Het jy vir hulle gesê as dit nou uitgewerk word waar die geld vandaan sou kom? -- Ja, ek het gesê die geld benodig (20) vir hierdie projekte sal van die gemeenskap af moet kom.

Wat was die houding van jou mense, jou kiesers? -- Hulle het dit aanvaar. Al wat hulle gesê het, was dit moenie baie geld wees nie, dit moet geld wees wat hulle kan bekostig om te betaal.

En toe? -- Daarna het ek weer 'n vergadering gehou op 5 Augustus.

Is dit 'n vergadering wat julle gehou het volgens 'n raadsbesluit dat elke Raad nou vir die mense moet gaan sê wat is die verhogings wat daar gaan wees? -- Ja. Op versoek van (30) die Raad moes ons daardie vergadering gehou het om die

gemeenskap in te lig van die geld wat benodig gaan word vir die aanpakking van die projekte.

In jou wyk het jy en raadslid Buthelezi saam 'n vergadering gehou in julle wyk? -- Ja.

En was hierdie vergadering geadverteer in altwee wyke of nie? -- Ja, dit was deur middel van 'n luidspreker.

En is die vergadering weer gehou in die Lephika skoolsaal? -- Ja, dit is korrek.

Hoe was die opkoms by hierdie vergadering van die publiek? -- Dit was so goed gewees dat van die mense nie eers (10) toegang kon kry tot die saal nie, hulle het daar buite gestaan.

Wat het jy toe gedoen op die vergadering? -- In my toespraak aan die mense het ek gesê daar gaan 'n verhoging wees met die oog daarop om die koste te dek vir die projekte wat aangepak moet word, naamlik dat dit R5,90 gaan wees vir die mense wat nie die huise gekoop het nie en R5,50 gaan die verhoging wees vir die mense wat die huise gekoop het.

Het jy vir hulle gemeld watter projekte daar dan aangepak gaan word? -- Ja, ek het gesê al die huise in die omgewing van die Lekoa Raad wat nie elektrisiteit het nie, sal geëlek- (20) trifiseer word deur gebruik te maak van hierdie geld. Die nodige hoë mas ligte sal ook aangepak word.

Wat was die reaksie van die mense? Was daar vrae uit die gehoor uit vir jou of die ander raadslid? -- Eintlik het hulle die verhoging aanvaar. Daar was wel vrae gevra, byvoorbeeld 'n vraag soos mense wat dit nie kan bekostig nie, wat gaan van hulle word. Na aanleiding waarvan ek gesê het dat hulle die dorpsbestuurders sal moet gaan spreek. Dit is waar besluite geneem sal word wat se hulp verleen kan word aan daardie persone. Die volgende vraag was wat van die (30) bejaarde persone, naamlik die mense wat pensioen trek. Na

... / aanleiding

aanleiding waarvan ek toe gesê het dit geld ook vir hulle dat hulle die dorpsbestuurders sal moet gaan spreek. Die derde vraag was wat van mense wat werkloos is, weens die feit dat daar baie mense sonder werk was, waarop ek toe gesê het dat hulle ook die dorpsbestuurders moet gaan sien.

Het jy aan hulle verduidelik ten aansien van hierdie drie kategorieë mense wat hulle te wagte kan wees by die dorpsbestuurder, wat hulle daar kan vermag? -- Ja, ek het aan hulle gesê as hulle na die dorpsbestuurder toe gaan en vir hom gaan sê van die verskillende redes waarom hulle dit nie kan (10) bekostig nie, sal dit genotuleer word en daarna deurgestuur word na die Raad toe vir die Raad om te gaan besluit wat gedoen moet word in daardie gevalle.

Wat was die houding van die mense op hierdie verduideliking van jou? -- Die mense het dit so aanvaar soos dit aan hulle verduidelik was.

Was daar enigiemand in die gehoor wat ontevredenheid uitgespreek het oor die verhoging? -- Nee, niemand nie.

Is die vergadering toe daar uiteen en hoe is hy uiteen? -- Ja, die vergadering is uiteen, maar net voor dit het ek (20) vir die mense daar gesê dat diegene wat voel hulle het 'n klagte oor iets, so 'n persoon kan my kom spreek.

En toe? -- Die vergadering is toe uiteen.

In 'n goeie gees? -- In 'n goeie gees, ja.

Op die 29ste van daardie selfde maand 1984, Augustus, is daar nog 'n vergadering gehou. Het jy dit bygewoon?

HOF : Is dit nou Boipatong of Bophelong?

MNR. JACOBS : Dit is Boipatong waar die raadslede 'n gesamentlike vergadering gehou het? -- Nee, ek was nie teenwoordig nie.

GETUIE STAAN AF.

(30)

HOF VERDAAG.

HOF HERVAT.

... / SEBEHO

SEBHO PETRUS MHMOHAJANE, nog onder eed

ONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS (vervolg) : Mnr. Mhmohajane, op 3 September 1984 die oggend was jy by jou huis gewees saam met jou familie? -- Ja, dit is so.

Op 'n stadium het jy na buitekant gegaan as gevolg van inligting wat jy bekom het? -- Ja, ek is toe na buite as gevolg van inligting om te gaan ondersoek instel.

Hoe laat was dit toe gewees? -- Om en by 22h00.

Wat vind jy buitekant? -- Ek het in die straat gaan staan en kyk en opgemerk dat daar 'n klomp mense in my rigting, (10) dit wil sê in die rigting van my huis opkom vanaf Buthelezi se woning se rigting.

Kon jy iets sien by Buthelezi se woning wat daar aan die gang is of verkeerd is? -- Ek het net rook gesien in daardie omgewing van Buthelezi se woning.

En toe jy sien die mense kom in jou rigting - hoeveel mense was dit ongeveer? -- Hulle was baie.

Wat gebeur toe? -- 'n Ander persoon het daar vir my gesê dat ek moet vlug, die mense kom. Ek het toe my woning verlaat en na 'n huis gegaan by die huise agter my huis (slight back (20) opposite). Dit is die huis waarheen ek gegaan het. Terwyl ek in daardie huis was, het hierdie klomp mense toe daar naby gekom en toe begin skreeu by die hek. Die volgende woorde was gebesig ... (Hof kom tussenbei)

HOF : By watter hek of by u huis se hek? -- Voor my hek het hulle geskreeu Amandla Awethu. Eliswe Eieto. Oliver Thambo, forward. Dit is die woorde wat ek gehoor het wat die klomp gebesig het. Toe die klomp mense die perseel van my huis binnegegaan het, het ek deur die venster geloer van die huis waarin ek was. Dit is die huis wat ek vroeër beskryf het (30) "slight diagonal opposite". Die mense het die vensters

... / gebreek

gebreek, dit is die vensters van my huis. Ek kon sien toe hulle die deure oopgemaak het. Nie lank daarna het ek opgemerk dat daar rook uit my huis uitkom. Terwyl ek nog so staan en kyk, het ek opgemerk dat van die hoenders wat ek op die perseel gehad het is in daardie huis ingegooi, dit wil sê my huis waaruit die rook gekom het.

Kan u vir ons sê wat het u opgemerk aan hierdie mense? Wat was hulle kleredrag of iets van die aard? -- Gewone klere-drag, burgerdrag.

Het jy enige T-hemde gesien? -- Nee, ek het nie opgelet(10) nie.

Het jy gesien of hulle enige plakate by hulle gehad het? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

HOF : Weet u of dit ou mense of jong mense wat? -- Ek sal sê dit was die jeug gewees en van die mense wat ek kan beskryf as nie so oud nie.

M.R. JACOBS : Wat gebeur nadat jy gesien het jou huis brand nou en die hoenders is in die brandende huis gegooi? -- Ek het gereedskapkaste daar gehad wat hulle met pikke gekap het en die meter vir die water waar die lesing staan, dit is ook(20) gekap dat dit gebreek het en die water het begin vloei. Terwyl die huis nou aan die brand was, het hulle my perseel verlaat en in die rigting van die winkelsentrum geloop.

Het hulle iets gesê toe hulle soontoe loop? -- Nee, ek het nie gehoor wat hulle gesê het nie.

Die pikke wat hulle gebruik het om die goed te kap daar, waar het hulle dit gekry? -- Ek weet nie waarvandaan hulle dit gekry het nie.

Het hulle dit by hulle gehad toe hulle daar gekom het? -- Die mense het wapens by hulle gehad. (Die wapen wat (30) beskryf word deur die getuie kan wees dat dit 'n dolk is of 'n

panga) Hulle het kieres en ander wapens by hulle gehad.

As jy sê ander wapens, kan jy net meer spesifiek wees en sê wat? -- Die ander wapens wat hulle gehad het, het ek nie so goed opgelet nie. Dit is hoekom ek praat van ander wapens. Wat ek goed gesien het was die dolke of die pangas wat ek na verwys en die kieres.

HCF : Hoeveel mense was daar? Was dit tien of honderd of duisend? Wat sou u sê? -- Omtrent 'n duisend.

MNR. JACOBS : Is jou huis toe heeltemal totaal vernietig? Is hy afgebrand? -- Ja, heeltemal afgebrand. Dit is nou net(10) 'n oop stuk veld daar.

Is enigiets anders van jou vernietig of beskadig? Voertuie? -- Die huis tesame met die inhoud aarvan is beskadig of vernietig. 'n Peugeot bakkie van my wat ek gehad het was ook beskadig.

Waar was dit gewees? -- Dit was by 'n ander plek gewees waar ek gevra het om dit te parkeer.

Hoe het dit gekom dat dit daar beskadig is?

HCF : Waar is daardie plek geleë in verhouding met u huis? -- Heelwat ver van my huis af, omtrent 500 meter van my woning(20) af was die bakkie geparkeer gewees.

Was dit op iemand anders se perseel? -- Ja, op iemand anders se perseel.

Wat het daarmee gebeur? -- Ek het later gehoor dat die bakkie weggeneem was na Residensia toe waar hulle dit gaan brand het.

MNR. JACOBS : Het jy jou bakkie se wrak weer gesien? -- Ja, ek het.

Waar het jy dit gesien? -- In die nabyheid van Residensia het ek dit gesien. (30)

Waar was dit daar gewees? In die veld? In die pad? Op 'n

perseel? -- Dit was in die veld gewees.

En die toestand daarvan? -- Dit was gebrand gewees.

Uitgebrand? -- Uitgebrand.

HOF : Op dié dag of op 'n ander dag? -- Ek het eers na 3 September verneem van hierdie skade aan die bakkie. Die ander voertuig van my, 'n Mazda, was ook op 'n ander plek geparkeer gewees. As ek praat van 'n Mazda wat aan my behoort het, praat ek van my broer of familielid se voertuig wat by my was wat ek gebruik het. Dit het ek voor plek gevra by mense. Die mense het dit in 1985 verwyder na die polisiestasie (10) toe.

M.R. JACOBS : Het jy dit weer teruggekry? -- Ja, dit het ek weer teruggekry.

Kan jy net vir ons sê wanneer het jy die plekke gaan soek om die karre - die kar en die bakkie - te parkeer by ander mense? -- Op 2 September het ek gaan vra vir die Mazda, dit was 'n Sondag. Die bakkie het ek voor plek gaan kry gedurende die week.

Hoekom het jy gaan plek kry vir jou voertuie by ander mense? -- As gevolg van wat ek verneem het by praatjies (20) van mense, het ek gedink dat die mense net met klippe daar sal kom en die plek bestook met klippe. Vir die beskerming van die windskerms van die voertuie, het ek besluit om parkeerplekke te bekom alvorens die mense daar kom.

Het jy verwag daar gaan mense kom na jou toe en skade daar aanrig? -- Nie op die manier wat hulle die skade daar gedoen het nie.

Maar het jy in die algemeen verwag daar gaan iets kom? -- Ja, ek was onder die indruk gewees dat hulle miskien kan kom om skade daar te doen. (30)

Voor 3 September en voor daardie - voor jy nou raadslid

was en jy al hierdie verduidelikings aan die mense gedoen het op die vergaderings, hoe was jou verhouding met jou kiesers in jou wyk? -- Wat my betref was hulle normaal gewees. Daar was niks wat verander het nie.

Tot 5 Augustus toe jy daardie vergadering gehou het op daardie stadium, hoe het jy klaargekom met jou kiesers? -- Daar was niks verkeerd nie. Hulle was net normaal gewees soos ek hulle ken.

Op die 5de het jy hulle uitgenooi as hulle nog enigsins ontevrede is oor die huurverhoging, dan kan hulle jou kom (10) sien. Het iemand gekom toe? -- Nee, niemand het gekom nie.

Kan jy vir die Hof sê wat het dan gemaak dat die mense toe omgedraai het en teen jou gewees het?

MNR. BIZOS MAAK BESWAAR TEEN VRAAG. GETUIE WORD GEVRA OM 'N OPIKIE UIT TE SPREEK.

HOF : Die vraag is, wat het veroorsaak dat die mense so teen u gedraai het? -- Ek weet regtig nie wat die rede is, hoekom die mense teen my gedraai het nie. Na aanleiding van die pamflette wat daar bekombaar was, sal ek sê dit was die rede dat die mense so teen my opgetree het. (20)

MNR. JACOBS : Wat se pamflette verwys u na?-- Daar is sekere pamflette wat daar in die omgewing versprei was wat gelees het "Asinamali". Eintlik was daar verskillende tipe pamflette wat daar versprei was. Van hulle kan ek nie meer onthou nie, maar as ek hulle weer sien, sal ek hulle herken.

Kyk na BEWYSSTUKKE AN(2) EN AN(4) - AN(15) nr. 2 en AN(15) nr. 4. -- Die een wat aan my getoon is, BEWYSSTUK AN(15) nr. 2 daardie pamflet herken ek.

Kyk na die ander een ook? -- Dit herken ek ook.

Hoe herken jy hulle? -- Ek het hulle al vantevore gesien, (30) byvoorbeeld die een gemerk AN(15) nr. 2 dit het ek gesien op

... / die

die 2de. Die kinders het dit aan my gegee en die rapport aan my gemaak ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Die 2de is nou 2 September 1984? -- Ja. Dat daar 'n voertuig was wat hierdie pamflette daar versprei het.

MRR. JACOBS : AN(15) nr. 4 het jy dit ook daar in die woongebied gesien? -- Dit het ek ook daar gesien.

Ek wil hê jy moet kyk ook na hierdie plakkaat. Daar is eintlik twee wat dieselfde is. Dit sal wees BEWYSSTUK AN(17). -- Ja, ek herken die plakkaat, ek het dit al vantevore gesien.

HOF : Daar is twee plakkate wat afsonderlik is. (10)

MRR. JACOBS : Sal ons dit dan AN(17) 1 en AN(17) 2 maak.

Ek lees uit wat op die plakkate staan "Asinamali. Let us unite against rent hikes. Speakers UDF RMC VCA COSAS Anglican Church Zone 15 25 August 1984 13h00." Bo aan is daar een van hierdie plakkertjies wat hier opgeplak is met dieselfde woorde.

HOF : 'n Pienk plakkertjie.

MRR. JACOBS : Ek dink hy is dieselfde as ANC(15) nr. 4.

Weet jy of daar in daardie maand Augustus massavergaderings gehou was in daardie woongebiede daar in die omgewing van (20) jou? -- Deur wie gehou?

Ek sal daarby kom. Weet jy of daar massavergaderings gehou was deur enige organisasie en indien jy weet, moet jy sê wie? -- Ek het net die advertensies gesien dat daar 'n vergadering gehou gaan word te die Roomse Kerk, Evaton.

Weet jy watter organisasies was gemoeid met die vergaderings wat daar gehou was? -- Nee, ek weet nie, want hier is nie geskryf van wie af kom hierdie goed nie. Byvoorbeeld die een voor my, dit is AN(15) nr. 4. Daar is op geskryf Vaal Civic Association. (30)

Weet u wie dit is Vaal Civic Association? -- Nee, ek

... / weet

weet nie.

Maar weet jy wie die mense is of weet jy of so 'n organisasie bestaan het daar? -- Ek weet nie van die bestaan van so 'n organisasie nie.

... / CROSS-EXAMINATION

CROSS-EXAMINATION BY MR YACOOB: What is the name of the person in whose house you took refuge on 3 September? -- Thomas Tsele.

Do you know the address by any chance? -- I do not know the house number.

I see. But you say that it is behind your house but somewhat opposite it, is that right? -- Yes that is what I am saying.

When you say opposite do you mean that it is behind your house but across the road or a lane or something which is behind your house? -- When I am talking about a house opposite (10) I am talking about the house behind my house but now this one in question I am talking about is the house next to the house which is direct back opposite of my house.

I see. In other words there is a house behind your house the back of which faces the back of your house, is that right? -- Yes that is so.

And this house that you are talking about is immediately next door to the house which is immediately behind your house? -- That is so.

Right now if you stand in front of your house facing (20) it would the house in which you took refuge be to your left or to your right? -- On my right.

Now when did you become involved in the affairs of the community by taking part in the elections for anybody? -- I was a candidate in the elections.

When was that, when were you a candidate for the first time? -- It is when the community councillors were introduced in 1978.

Were you part of a political party at that stage? -- No.

Did you become part of a political party at a later (30) stage? -- I do not understand what you mean by the political party./.....

party.

Oh did you become part of any party which would have been contesting the elections as a party, like for example the Lekoa People's Party? -- No.

So did you remain what we refer to as an independent candidate until the very end? -- That is the position yes.

You understood of course that there were parties contesting the various elections as parties in the Vaal Triangle area? -- That is so.

And each of these parties had generally referred to (10) as policies, the things that they stand for, what they would do and how they would conduct themselves? -- I heard about that yes but I did not make any promises to anybody.

No I am not asking you about that. We will probably get to that. But you understood, I just want to make sure you understand the question correctly, you understood that there were parties which had policies which meant that they stood for certain things, they said they would do things in a particular way and so on? -- Yes I understand that, in fact I heard about that before. (20)

Yes, now usually people remain independent, in other words people do not join any party because they do not agree totally with any particular party and that is why they want to be on their own. -- Just repeat that.

Usually people in an election situation remain independent, that is to say they do not join any party, because they do not agree with any of the parties otherwise usually if you agree with a particular party you would join it. -- That is so.

Now do I take it correctly then that you did not join (30) any of the other political parties because you did not agree with/.....

with what they stood for or their policies or what they were going to do or something of that sort? -- That is so.

Right. What were your disagreements, we can just have that on record, with the Lekoa People's Party, that is Mr Mahlatsi's party, why did you not consider joining that party? -- Well I did not join those political parties because I did not like them.

Why not? -- Well it is because I was just against joining such political parties.

You had no reason for it at all? -- My reason was I (10) said to the people if I were to be elected I am going to represent the people and not a party.

I see. Did you think that you could not properly represent the people if you were a member of a party? -- That is so.

Why did you think that was so? -- Well that is what occurred in my mind, only my God knows why.

I understand perfectly. Alright having remained independent of course you campaigned for election, is that correct? -- That is so. (20)

Now the way people normally campaign for elections is that they try to show, I am sorry My Lord I withdraw that. Did you have an opponent in your ward? -- Yes I did.

And you wanted to be elected in preference to your opponent? -- No not that.

COURT: Did you have more than one opponent? -- No not more than one, we were only two in that ward.

And are we now speaking of the 1983 elections or are we now speaking of the 1978 elections? -- 1983.

MR YACOOB: Alright. You said it was not quite that you (30) wanted to be elected, can you explain why you were standing

for/.....

for elections then? -- Why I said that is because I was being opposed by the other man and he contested the seat in that ward. So it was for the people, the voters, to decide who are they voting for.

Yes, but if you thought that the other candidate, your opponent, was better than you were you would have been honest enough to tell the people that and ask them to vote for him would you not? -- When I called the meetings I said to the people there I am not against or undermining your decision, say you were to decide to elect that other man to represent (10) you nor am I going to be against your decision in having decided to vote for me to be your representative. It is up to you.

Sorry that is not an answer to my question. The question was if you thought that your opponent was better than you were and could represent the people better than you would represent them you would have told the people so and withdrawn from the election?

COURT: Well Mr Yacoob he did not withdraw from the election.

Where is all this leading? (20)

MR YACOOB: My Lord I could give Your Lordship an idea, I could do that ...

COURT: No not if it will deterimentally affect your cross-examination but if you want to ask him about election promises go straight ahead.

MR YACOOB: My Lord that is so, except that my feeling is that the answer to the election promise questions would perhaps be better assessed in the light of the background. I do not intend to spend too much time on it.

COURT: I hope not. (30)

MR YACOOB: Alright now did you think that you were better,
you/.....

you would be able to represent the people adequately? -- Yes with the support from the community.

And do you have any idea whether you would have been better than the other candidate or not? -- No.

You did not know who was better yourself? -- That is so.

You were not really competing with your opponent in the elections? -- According to law I was competing.

Did you tell the people what you would do for them if you were elected? -- No I did not.

How did you get the people to vote for you, what did (10) you tell them? -- Well this was not my first time to be a candidate. May I explain further?

Yes go ahead. -- Another reason why they elected me, it is because I was totally against the idea of people being evicted from houses and again I was in disagreement with the idea of having elderly people evicted from houses. Another reason was I was giving help by transporting the elderly people who were supposed to go to the paying out points for their pension moneys and I was assisting in asking for bursaries for children who did not have funds to go to school in order(20) to be kept at schools and I was giving help to people in the community there should a member of the family die in whatever way I was in a position to do that. We have a burial society which was helping the poor.

COURT: Were you a Chairman or something on the society? -- No I was just an ordinary member. May I go ahead?

Yes. -- I am an elder at church. I am a member of the I.O.T.T. and the Chairman of the men's association in the church.

What is the I.O.T.T. -- Independent Order of True (30) Templars.

Is that in church? -- It has got to do with churches.

Yes? -- I was a treasurer of the SANTA care group. I was a Chairman of the school committee and I was serving in different school committees for different schools. Those are the things I wanted to mention.

MR YACOOB: Now it was not quite clear but that was in answer to my question what did you tell the people when you went to these election meetings. Is this everything that you told the people? -- What I said to the people there in canvassing for the votes was that I am going to stand for them, that is (10) in their favour, to stop them being evicted from houses and see to their demands and take care of the elderly people not to be evicted from houses. That is in case they are failing or they are not in a position financially to pay their rentals and look after the widows who may experience some difficulties.

Now you mentioned two categories of eviction. First was a general category where you said you wanted to stop people from being evicted from their houses? You also mentioned preventing elderly people from being evicted from their houses. Were these two separate categories? -- Yes. (20)

-Alright, in other words you wanted to stop people generally from being evicted from their houses? -- Yes, I would demand reasons for that.

But now were people evicted for no reason to your knowledge in the township? -- Yes there were people who were being evicted from houses without any reasons.

People who had continued to pay their rent and so on?
-- That is so.

And would you say that that was a problem particularly rife in your area? -- Right in my area. (30)

COURT: Now what reason was given when such a person was evicted?/.....

evicted? -- What was happening is this. A person would go to the superintendent of the township and arrange everything with that superintendent without the knowledge of the occupant of that particular house and then the superintendent would issue whichever document is to be issued in favour of this person who is now an applicant for a house privately with the superintendent. Then after issuing those documents eventually it would end up that the present occupant of the house being evicted out of the house.

But was that in a case where the present occupant (10) had paid his rent or in cases where the present occupant had not paid his rent? -- Both. At time you would find a person has paid his rental and still he is being evicted. On the other side you find a person who has failed to pay his rental is also being evicted.

MR YACOOB : I just want to get it clear. Was it in the 1983 election, during the 1983 election that you said that you will do all in your power to avoid that? -- That is so.

And because you mentioned that first in the list of things, you said to that people can I take it that this (20) was in your view a particularly burning problem experience by the community in 1983? -- Yes, otherwise my second reason was just to beautify the environment in the area where they live.

And had this problem continued to exist, the problem of eviction without reason continued to exist for some time before 1983? -- Yes, it was happening long before 1983.

And you had been a community councillor, you said and if I am wrong you must tell me that, since 1977? -- That is so.

And during the period 1977 to 1983 you seem to have been able to do little or nothing to solve this problem? -- I (30) worked even during those years. I do have some evidence

to that.

I am not saying you did not work. All I am saying is that your work does not appear to have been successful? -- Well, it may be.

Did the people not when you went to an election meeting in 1983 said to you but look, this problem has been going on since 1977. You have not been able to succeed in the last six years. How do we expect you to succeed now? You are just not able to achieve anything in this matter? -- That is in fact the reason why I was elected again this time, so (10) that I must be elected in this community.

Would it be correct to say that since 1977 you promised people that you would stop these wanton evictions without reason? -- I was doing this. I was stopping it. I was not just leaving it like that. That is why I said I have some evidence to that.

But your evidence is that the problem remained particularly rife despite your efforts during 1977 to 1983? -- Not in my ward.

I have asked you specifically questions about your (20) ward, but we will leave it at that. I want to suggest to you that this was an unfulfilled promise in the sense that you promised people that you would achieve things, but you did not quite succeed? -- Well, that is what you are saying and the community is not saying that.

COURT : Well, let us now get clarity. In your particular ward that you had been representing for many, many years, were there unwarranted evictions, yes or no? -- There were people who were evicted without reasons.

When? -- During the period van 1977 up until 1983 and (30) during 1983 I did experience such problems.

COURT: Yes but now after your re-election in November 1983 for the new Town Council of Lekoa were there any unwarranted evictions? -- Yes there is a person who was evicted. This person was a cripple.

Yes. Had he paid his rent? -- This person was paying rent.

So this promise of yours that there would be no more evictions did not hold water? -- I came to know about it after the other person had gone to apply for the house and made arrangements with the Superintendent and the cripple was evicted and the house was allocated to this new applicant. (10)

MR YACOOB: Now I understand that you worked very hard to try and stop these evictions from 1977 to 1983 but what I am interested to know is what prevented your from succeeding? -- What prevented me from stopping this altogether it is because of the people who would go behind my back and arrange things with the Superintendent without me knowing about what is happening.

And if we went to the Minutes of Council meetings, even those of the Community Council and the Minutes of the Town Council, would we find numerous examples of your mentioning(20) this and complaining about this and insisting that something be done about it? -- Yes it was first mentioned to the Housing Committee. That is where one must first complain from where then it will be taken further to the Council, which was done of course.

Alright, get to the next area of your complaint and that is what things were not right and that is the whole area of eviction of the aged. What exactly was the problem there? -- With the aged the problem was their grandchildren who wanted them evicted or be dispossessed of the houses. (30)

So the aged were being evicted despite the fact that they
too/.....

too paid their rent, is my understanding of what you say correct? -- Yes in this fashion that their grandchildren would go and talk to the Superintendent and make agreements with the Superintendent on which then they would evict the aged.

COURT: Now let us just get some clarity on this. Is what you are saying this, that the house was formerly in the name of the granparents, that the grandchildren living in the same house would then have the house transferred to them with the Superintendent, that thereafter there would be a quarrel (10) with the grandparents and that the grandchildren then would tell the Superintendent to evict the grandparents? -- Yes.

MR YACOOB: Alright. Was there also a problem with the aged people who did not work where from their pensions it was impossible for them to afford to pay the rent? -- That is so.

Did you regard that as a very serious problem? -- Yes that is how I regarded that.

Did you promise to do something about that as well? -- Yes we promised that our social workers will see them.

But you wanted to prevent those evictions, that was (20) effectively what your promise was? -- That is so.

And how did you think you would do something about, did you think that you would reach the situation where aged people would be allowed to remain in their houses without paying rent because they could not afford to pay rent? -- What we had in mind was that the rents are to be reduced, that is rentals to the aged, because they only get paid once in two months so therefore it must be worked out in such a way that they be able to pay their rentals from the money they get in two months time. (30)

COURT: Was the idea that they pay only two monthly or was the/.....

the idea that they would get a reduced rental but still pay it monthly? -- My aim was in view of the little money they earned as their pensions from the Commissioner they must be made to pay less rentals.

Thank you.

MR YACOOB: And you felt very strongly about this? -- Yes I felt very strongly about this because one day I am going to be old.

Of course. And you said to the people who came to your election meetings that you would definitely try and achieve (10) this? -- That is so.

Or you have been saying this to the people since 1977? -- That is so.

And again, although you may have worked very hard to try and achieve it, I would suggest that you have not succeeded in achieving that? -- Well that is what you are saying.

Well what are you saying? -- It was only then that I was now trying to, starting to be in full force in getting this thing into operation.

I just want clarity on that. What do you mean by only (20) then and what do you mean by full force? -- We came into this new Council in January 1984. Eight months thereafter, after we had taken the office as a Council, our houses were set alight, being chased out of houses. So we were on the run.

I just want to try and understand that answer. Are you saying firstly that you were able to work in full force as you put it only from January 1984? -- Yes that is what I mean.

And what you are actually saying is that you were not allowed by circumstances to work in full force for long enough? -- That is true. I had no enough powers to work in full (30) force prior to this date of January 1984.

COURT: You mean that after January 1984 the new Council had the power to determine the quantum of the rent whereas before that date they did not have that power? -- That is true, prior to that there were no decisions whatsoever from the Council pertaining to rent.

MR YACOOB: Alright, what you said, is it correct that from 1977 already you had been particularly perturbed about the problems of the aged? -- That is so.

And you told the people from 1977 already that you would try and reach the situation where the rent for the aged (10) would be reduced? -- No not in 1977.

I see. So you did not, you made it quite clear to the people from 1977 to 1983 that you could do nothing about that problem, is that right? -- I did not tell them that. All I did was I took a step on my own without having made mention to them as to what the steps are that I am taking.

But did you make mention to the people that you were perturbed about the problems of the aged and that you were going to do something about it, that is since 1977? -- I did not announce that to the community nor did I discuss it (20) with anybody in a meeting. I took that decision within myself and started doing it at my own.

Alright, and in 1984, since you began working in full force during January did you at the first meeting of the Council raise this problem of the aged? -- No I did not.

Why not? -- Because we were just starting in 1984 and there were a lot of things that were still to be attended to. This one was not mentioned.

Were you at the meeting on 29 June 1984, it may well be also a meeting or two before that, when the question of (30) increased rent was discussed? -- Yes on the 29th I was at a meeting./.....

meeting.

Was that the only meeting at which you were present at when rent was dicussed or were there others before that? -- There were other meetings besides this one of the 29th that I attended where the question of the rent increment was dicussed.

And were these meetings before 29 June? -- Yes that is so.

Approximately how many meetings would you say there were? -- I cannot quite recall as to how many of those meetings (10) were held prior to this.

I see. But would you say there were a number of meetings? -- Yes if my memory serves me well I am not quite certain but more than one.

More than one. Alright. And at these meetings I take it you raised this problem of the aged and the need for their rent to be reduced? -- No I did not.

Why not? -- Because what was given the first preference there was the demands from the community as to how can one (20) go about then in order to meet these demands.

Would it not be fair to say that in your ward at least one of the requirements of the community, bearing in mind your election speeches, was that the position of the aged should be looked after? -- When was this now, during the elections?

Yes. -- No.

Now you raised the problem of the aged with the people at your meetings in 1983? -- No this I did not say in 1983. After the elections which were held then in January I for (30) the first time made mention of that to the people, that is

after/.....

after I was elected.

Alright. You said that to the people, let us accept for the moment that you said it to them in January 1983 and the people to whom you spoke agreed with you I would imagine, that you were striving for very laudible aims? -- No, no, no there is a misunderstanding. When I said this to the aged it was not in a meeting. It was myself visiting the aged in different houses and telling them about what my aims were pertaining to their rentals.

So you told the aged that during your campaign? -- No (10) that is not what I said.

When did you tell people this in their houses, the aged this in their houses? -- It was during January because they cannot come to a meeting, therefore I had to visit them at different houses.

I see. And it was after you were elected that you gave the aged the commitment that you will do everything possible to have the rental reduced? -- I made no promises whatsoever to the aged. What I did was I paid them visits at their different residential addresses telling them that I am now(20) elected and this is how I am going to work with them and things that I anticipate getting right during the office.

I did not mention the word "promises" but in any event did you tell the aged, the people that you visited, that you were going to do all in your power to get their rent reduced so that they would have to pay rent only once every two months?

COURT: That was not his evidence.

MR YACOOB: I am sorry My Lord.

COURT: Every two months. His evidence was that the rent paid monthly would be reduced. (30)

MR YACOOB: Right, did you tell them that you would get their rent/.....

rent reduced? -- That is what I discussed with them.

I see. And you went especially to tell them this during January after you had been elected? -- That is my evidence.

My Lord the hour Your Lordship has appointed is about to arrive. I just need to get one or two other bits of information but I will need to go with this aspect again tomorrow morning. Before Your Lordship adjourns may I just

COURT: Well you have three minutes Mr Yacoob.

MR YACOOB: Oh thank you My Lord, my watch is two minutes fast. Alright. What is your occupation? -- I am employed(10) at a firm.

What firm? -- Emsa.

Where? -- Meyerton.

In what capacity? -- Training officer.

Alright. Did you create the impression, and I want to go back now to what you said to the aged when you visited them during January, did the people think that you were going to work on their problem immediately? -- I did not give the impression nor did I orally say I was going to start immediately. (20)

Right. But in any event the aged represent a substantial part of your constituency, is that correct? -- There is quite a good number of the aged in my constituency.

And therefore there was a requirement of quite a good number of people in your constituency that rent in respect of the aged should be reduced? -- That is so.

In this context again I want to again ask you why you did not raise this obviously important matter at the meeting at which rent was discussed?

COURT: The meeting counsel is referring to is the Town (30) Council meeting. -- Even prior to this question of the rent being/.....

being increased, at the other meetings now, I never made mention of this to the Council.

MR YACOOB: My Lord perhaps this would be a convenient stage.

COURT ADJOURNS UNTIL 9 APRIL 1986.

DELMAS TREASON TRIAL 1985-1989

PUBLISHER:

Publisher:- Historical Papers, The University of the Witwatersrand

Location:- Johannesburg

©2009

LEGAL NOTICES:

Copyright Notice: All materials on the Historical Papers website are protected by South African copyright law and may not be reproduced, distributed, transmitted, displayed, or otherwise published in any format, without the prior written permission of the copyright owner.

Disclaimer and Terms of Use: Provided that you maintain all copyright and other notices contained therein, you may download material (one machine readable copy and one print copy per page) for your personal and/or educational non-commercial use only.

People using these records relating to the archives of Historical Papers, The Library, University of the Witwatersrand, Johannesburg, are reminded that such records sometimes contain material which is uncorroborated, inaccurate, distorted or untrue. While these digital records are true facsimiles of paper documents and the information contained herein is obtained from sources believed to be accurate and reliable, Historical Papers, University of the Witwatersrand has not independently verified their content. Consequently, the University is not responsible for any errors or omissions and excludes any and all liability for any errors in or omissions from the information on the website or any related information on third party websites accessible from this website.

DOCUMENT DETAILS:

Document ID:- AK2117-I1-8-58

Document Title:- Vol 58 p 3000-30S4. Witnesses: Louw, Mhohajane